

**On ha anat a parar l'*aurea*
mediocritas? La insistència del
sistema en la nostra la felicitat, o
com convertir-nos en Míster Smile:
anàlisi de dues novel·les**

Eva Solé Alonso

Treball Final de Grau

Director: Gonçal Mayos Solsona

Pensament - Grau d'Humanitats

Juny de 2022

Índex

Resum.....	1
Paraules clau	1
Presentació.....	1
Objectius	3
Metodologia.....	4
Plantejament i marc teòric.....	4
1. Recerca de la felicitat, desde sempre	6
2. Recerca de la felicitat, més que mai.....	7
3. Fes el favor de ser feliç.....	9
Comentari de dues novel·les a propòsit de la vida correcta.....	11
1. <i>El manantial</i>	12
2. El carisma i la massa.....	15
3. <i>Els ponts de Madison County</i>	18
El bé com a categoria o l'aquí i l'ara.....	22
Sistemes de defensa emocional.....	25
Conclusions	26
Propostes a estudiar en un futur	28
Bibliografia	29

Resum

Els antics lloaven el terme mitjà, la justa mesura de l'equilibri entre els extrems com a plantejament ideal per assolir una bona vida. Obrar amb prudència, amb templança i amb justícia perquè la vida sigui ben viscuda, ens aportaria l'alegria i la pau mental: la felicitat, en definitiva. Però aquest estat d'*aurea mediocritas* ha experimentat un descrèdit tal en els últims temps que l'ha convertit en sinònim del que és indesitjable; i el qualificatiu "mediocre" en el pitjor dels malsons. Així, la lloable cerca de la felicitat s'ha transformat en una obsessió i una boja carrera per a la consecució de fites creades pel mercat capitalista sempre en evolució, que allunya a les persones de la llibertat que anhelan. A la ciutadania se li ofereixen models de vida i de persona als quals adscriure's per tal d'aconseguir un ideal de virtut mediatitzada i absolutament egoista; i per tal de vendre la quimera d'aconseguir un estat de felicitat que mai és possible perquè sempre cal esperar més de la vida. La "felicitat" és l'eina per a controlar la manera de sentir i per a anestesiar la consciència de comunitat humana en la cerca de justícia i equitat social. L'esforç d'exercir l'esperit crític comença a ser subversiu en una població emotivitzada que, lluny de cultivar la sensibilitat a foc lent mitjançant l'intel·lecte, prefereix vibrar a base d'impactes emocionals d'una banalitat disfressada de transcendència.

Paraules clau

Felicitat, vida bona, renúncia, control social, individualitat, emoció, excel·lència, mediocritat.

Presentació

Al llarg de la nostra vida, de segur hem rebut missatges de diversa naturalesa sobre la importància de no perdre's cap oportunitat, sobre el gairebé deure social de viure experiències "al límit" i sobre el terrible defecte que suposa ser una persona "mediocre". La nostra societat ens empeny a una carrera sovint desenfrenada

d'assoliment de fites que ens han d'acostar a la felicitat. Amb la mirada actual, una bona vida sembla que no ho és si implica renunciació, i si no permet desenvolupar una bona part - com més gran millor- de potencials dels quals se suposa tots els éssers humans disposem i estem cridats a fer servir. Tanta insistència per part dels mitjans que ens envolten, dona peu a qualsevol persona mínimament perspicaç a sospitar que aquest discurs hegemònic deu de beneficiar a algun àmbit dels que hem consensuat d'anomenar poders dominants, grans empreses i interessos oligàrquics. Un discurs que interpel·la constantment les nostres emocions i ens insta a treure el suc a la vida.

Vivim entre farts i extasiats de crear, incorporar i consumir creences i necessitats que són proposades per això que alguns experts anomenen "la indústria de la felicitat". Amb l'esperit atropellat per tantes i tan variades possibilitats, crec que és important adonar-se, per tal d'esdevenir realment persones lliures, que la manipulació a la qual estem sotmesos és més gran que mai i que, seduïts per les "sensacions fortes", estem probablement atordint la nostra innata capacitat de discernir.

Aquesta concepció que l'ésser humà pot amb tot i no ha de renunciar a res està relacionada amb la ideologia que va créixer a principis del segle passat i que veiem com avui s'alimenta de la decepció i la desesperança de la classe obrera i en definitiva, de qualsevol sector de la població que no pertanyi a les elits. Subreptíciament, ens són enviats missatges que ens exigeixen fer, sentir, copsar, gaudir. Sorgeixen noves patologies i síndromes que expliciten i categoritzen l'estat de salut mental de la població. En pos de la vida bona, perseguim una salut mental que hem convertit en categoria, en marcador de benestar. Emergeixen síndromes i patologies socials i personals: mobbing, burnout, la síndrome FoMo¹, vigorèxia, trastorn anancàstic... i un llarguíssim etcètera. Trastorns, fílies i fòbies causades per la pressió a què estem sotmesos en ares, paradoxalment, d'obtenir el millor de la nostra vida. La transversalitat del fenomen fa que l'economia, la ciència i la medicina s'impliquin sense parar gaire atenció al problema filosòfic que s'hi pugui donar.

Pensem que ja n'hi ha prou dels requeriments a la ciutadania d'anar sempre més enllà i ens rebel·lem a assistir a una patologització de la vida. El sentit moral humà de

¹Es «un trastorn produït per l'avenç de la tecnologia i la quantitat d'opcions que se'ns presenten ». Berlín, Macarena. *Háblame Bajito*. Suma, p. 250. La por a perdre's alguna cosa i quedar-se enrere (*fear of missing out*).

responsabilitat i benevolència (inherent a la nostra essència i racionalitat) va en paral·lel a un requeriment de l'excel·lència que no ens permet viure en una veritable llibertat.

Les elevades expectatives en tot el que hem de ser i hem de fer són aclaparadores, la poca tolerància no ja a la frustració, sinó al fet de no poder tastar gran part del ventall que la societat hipercomunicada i hiperinformada mostra a l'ésser humà, ens aboca a la insatisfacció i a recerca perpètua d'un ideal que és enganyós perquè no sorgeix de les nostres ànimes en llibertat², sinó des de la indústria de la manipulació i el vell sistema d'organització social que, tanmateix, diem que volem capgirar. En lloc d'això, els neofeixismes creixen, ja que aquest entramat serveix als seus interessos.

Objectius

El present treball vol posar en qüestió els mecanismes sociològics que ens empenyen a la construcció de noves necessitats i a la legitimació dels missatges extrems, arriscats que ens aboquen a donar forma a un ideal de vida egòlatra construït pel mainstream i per una sèrie d'interessos que responen en general al capitalisme més manipulador i ens fan experimentar actituds de risc tant físic com mental per a assolir una vida plena.

Aproximar-nos teòricament a dues obres literàries antagòniques per comprovar com exemplifiquen que sempre hi ha hagut productes culturals (també musicals, teatrals, cinematogràfiques, etc.) que marquen la seva època i representen el constructe social capaç de fer de mirall del seu temps i transformar el pensament.

En una època on el terme mitjà és relegat en molts àmbits perquè no dona rèdits capitalistes, pretenc desemmascarar el cinisme que acompanya en els àmbits populars al nou ideal d'excel·lència i exposar la idea que la ment humana està condicionada des de la sociologia, la biologia i altres factors per a actuar segons les construccions de discurs de cada època.

² El periodista Tim Wu parlà d'això en un brillant article al New York Times: <https://www.nytimes.com/es/2018/12/20/espanol/opinion/disfrutar-pasatiempos.html>

Metodologia

Aquest treball es basa d'una banda en la lectura, interpretació, revisió i anàlisi qualitativa i crítica de dues fonts bibliogràfiques primàries, que són les dues novel·les que exemplaritzen el tema i l'idiosincràsia analitzats.

D'una altra banda, en l'anàlisi documental de fons bibliogràfiques primàries i secundàries al·lusives a la temàtica (principalment llibres en suport físic editats en els últims deu anys) i en bibliografia i documents en línia actuals; així com la consulta crítica de la premsa diària, documents del repositori de la UOC i altres disponibles a Google Acadèmic. En definitiva, s'ha fet mà de la pluralitat de fonts d'informació de què disposem avui per a fer un treball de reflexió contextualitzat. El bagatge dels estudis d'Humanitats són els que em van fer sentir l'interès i la inquietud pels fenòmens socials i pel comportament humà que són objecte d'aquest estudi. La pel·lícula protagonitzada per Meryl Streep i Clint Eastwood em va remoure profundament en el seu dia, així que he procedit a la seva revisió i a la lectura de la novel·la en la qual es basa. La lectura d' "El Manantial" (per suggeriment del tutor del treball, el Gonçal Mayos) i el visionament de la seva pel·lícula en DVD m'han portat a la descoberta d'estudis i articles d'opinió nord-americans (i d'arreu el món, especialment de l'Amèrica llatina) relatius al pensament neoliberal sorprenents i reveladors. També hi ha hagut un repàs als clàssics, alguns dels filòsofs que ens han acompanyat al llarg d'aquesta trajectòria acadèmica i que ens acompanyaran tota la vida.

Plantejament i marc teòric

Si bé la cerca d'una BONA VIDA continua essent el leit motiv de la humanitat (o de la ciutadania, si ho preferim), el que esperem com a tal ha anat transformant-se en els últims anys empès per una voràgine que uneix allò sublim amb allò material, creant nous valors que ens parlen de realització personal, d'empoderament positiu i d'acompliment dels somnis en un model d'èxit que sovint crea més desassossec que harmonia. Com és ben acceptat, la gran quantitat de ciutadans que componem la

població humana ens diferenciem els uns dels altres no sols per les nostres respectives cultures i educació, sinó també per l'estrat socioeconòmic al qual pertanyem, les característiques familiars, el tarannà personal, i un munt de condicionants que han estat a bastament estudiats per les ciències socials, la filosofia, la medicina i altres disciplines durant el segle XX i especialment al llarg de les darreres dècades. Fins a arribar, avui, a l'estudi de l'exposició als mitjans de comunicació i les seves eines per influenciar en la nostra manera de pensar, actuar i consumir. Amb totes aquestes influències, es conforma la manera en què els individus donem forma als anhels, les perspectives vitals i l'imaginari de què és una vida que val o ha valgut la pena de ser viscuda. Tal és l'ansietat que ens genera el fet de les possibilitats, les eleccions, les oportunitats perdudes que la incertesa s'instal·la als cors, com diu una de les estrofes de la cançó³ de Rafael Berrio, *Simulacro*:

Temo haber vivido mi vida como si ello fuera un simulacro

Como si yo tuviera el don de vivir por mí dos veces

De haber dejado a un lado la que importa en prenda de una vez futura

Y haber malgastado en borradores la presente

Els humans de totes les civilitzacions i en tots els moments històrics pels quals han passat, s'han preguntat quin és el sentit de la vida. I en conseqüència, quina classe de persona s'ha de ser per a aconseguir-lo. Per a copsar fins a quin punt han mutat els ideals vitals, fem comparació entre dues obres literàries que durant el segle XX van provocar un immens debat social i sociològic sobre què és la bona vida, l'ideal de projecte vital i l'acompliment de les perspectives de l'existència humana.

Volem posar en relleu la manera en què s'enfoca la realització personal avui en dia a la societat representativa del món occidental laica i orientada al que és lúdic, en contraposició a la que havia estat en la nostra història recent, més religiosa i orientada a l'expiació per a una altra vida. Aquesta aspiració és anomenada la recerca de la felicitat, i són moltes les veus que denuncien que la societat ens condiona en una

³ <https://www.youtube.com/watch?v=s1zRtjZi1Bk>

construcció fal·laç dels nostres desitjos. Paral·lelament, alguna cosa ens fa desconfiar d'aquestes construccions que anomenem "capitalisme", societat de consum... i construïm sistemes de defensa apel·lant al necessari esperit crític i al discerniment impulsats per un desig d'"autenticitat", vista aquesta com a un valor cabdal per a una vida bona.

1. Recerca de la felicitat, des de sempre

Si fem un repàs al concepte de felicitat a través de la història, recordarem que els tres grans referents eren la veritat, el bé i la bellesa. Aquests referents continuen sent per als habitants del món actual el que innatament sadolla l'esperit humà.

Paradigmàticament, són als que oficialment apel·len directament o indirecta els textos fundadors i les constitucions governamentals de la major part dels països. El que sembla que tenen clar els savis de l'antiguitat és que el control de les passions i l'autosuficiència del criteri, són fonamentals per a esdevenir una veritable "persona". I com no, les virtuts primordials són la prudència (la reflexió abans de l'acció) i la templança (la moderació de les passions, desitjos, actituds) juntament amb la fortalesa (la determinació i seguretat a què porta la reflexió). Per a arribar a gaudir d'aquests ideals, ens diu Sòcrates que cal ser virtuoses⁴. Ens hem de comportar èticament per a viure com cal. Si per al mestre, aquells que poden ser veritablement feliços són els savis i justos, per a Plató allò que ens acosta a la felicitat és el domini de les passions materials i, en la mateixa línia, Aristòtil creu que la manera d'obtenir la felicitat és el desenvolupament integral de la persona en una vida plena en què la pràctica conscient i voluntària del bé, la manera d'actuar de cada individu, depengui d'ell mateix i no de les influències externes⁵. Saber pensar i actuar amb la justa mesura entre la manca i l'excés. Semblaven estar d'acord amb epicuris i estoics en què aquests conceptes d'autogestió responsable de l'existència pròpia, eren primordials per al que avui anomenaríem gestió de les decisions personals. Al cap i a la fi, la vida és una successió d'opcions pròpies en la que encara que siguem savis -a la manera filosòfica-, mai

⁴ Cal ser virtuós per tal d'estar d'acord amb la consciència pròpia, diu Sòcrates mitjançant Plató (*Banquet*, 1946, 216d)

⁵ Per a Plató el bé i la bellesa són la mateixa cosa: "Lo que da al alma la facultad de conocer la idea del bien, es el principio de la verdad" (*República*, 1946, 508e y 509b). A "el mite del carro alat" (*Fedre*, 1946, 249c), parla de l'ànima i la dificultat per assolir la virtut i la felicitat. Aristòtil afirmava que "la virtud es l'hàbit d'obrar el bé" (*Ética a Nicómaco*, 1947, Llibre II, capítol 5).

podem tenir certes, com Wittgenstein (1951) i altres s'han ocupat d'explicar. Ja ens ve d'herència judeocristiana: en el llibre de l'Eclesiastès Salomó parla de la importància de buscar el coneixement: "la saviesa té l'avantatge de donar vida al qui la posseeix." (Eclesiastès 7: 12).

Sembla que l'ideal de plenitud està avui en dia ben lluny d'aquella *areté*, i l'estat emocional general està apartat també de l'ataràxia que ens donaria pau.

2. Recerca de la felicitat, més que mai

Hi ha tòtems culturals als quals aspirar que provoquen l'ansietat del ciutadà voluntariós quan no arriba a tot allò a què està cridat per esdevenir un ésser humà d'èxit. El que antigament era un ideal de vida plena i feliç, l'*aurea mediocritas*, ha esdevingut a poc a poc i inexorablement l'anatema de la nostra societat contemporània.

L'hedonisme és un pilar en la cerca de la felicitat, que a partir de la revolució Francesca es va anar convertint en l'eix decisiu del comportament de totes les classes (començant per la burgesia i seguit de totes les que s'han anat creant). No oblidem que el capitalisme, més que productors ens vol consumidors. A partir dels anys cinquanta s'adopta un ideari en què els valors del gaudi immediat i sense restriccions ens farà voler-ho tot i ràpid: vida sana, fer turisme, experimentar actes extrems o originals, redescobrir la natura, tastar el luxe, ser atractiu, posseir l'última tecnologia... Les societats pressionen els seus ciutadans al nou imaginari d'aconseguir el nirvana en aquesta vida i aquesta tensió es transmuta en demanda cada cop més acusada d'excel·lència entesa no com a sinònim del compromís honest a la feina ben feta, sinó com a ambició cosmètica de significar-se en relació als altres, en una progressiva banalització de la idea per l'obligació de sentir-nos singulars.

Així doncs, no hi ha res pitjor que ser un mediocre, terme que ha experimentat un vertiginós desprestigi i un gradual canvi de camp semàntic des del temps dels últims renaixentistes, que probablement foren els darrers que l'utilitzaren en el seu primitiu

sentit. Val a dir que aquell significat ha estat primordial per a moltes cultures i han parlat de l'harmonia de la moderació tradicions com el confucianisme xinès en la seva doctrina de l'equilibri (中庸, zhōng yōng); el budisme amb l'anomenat camí del mig (madhyamā-pratipad) i la filosofia jueva medieval on Maimónides va desenvolupar el concepte (שביל הזהב, דרך האמצ).

Pero el concepto de hombre mediocre no es nuevo, ya en 1913 José Ingenieros, médico y sociólogo argentino publicó un libro titulado El hombre mediocre (Ed. Porrúa, 2008) En el se habla de que "no hay hombres iguales", y los divide a su vez en tres tipos: El hombre inferior, el hombre mediocre y el hombre superior o idealista⁶. Una de les tries del segle XX de configurar els humans que havien de conduir la humanitat on descriu les característiques de cadascun i el paper que desenvolupen en societat. Per descomptat, l'home mediocre és maleable, covard, influenciable i sobretot, tracta d'opacar l'idealista per enveja, incapaç de suportar les accions nobles. El hombre superior o idealista sin embargo es " capaz de usar su imaginación, contribuye con sus ideales a la evolución social, por ser original y único; no se somete a dogmas morales ni sociales; consiguientemente, los mediocres se le oponen. El idealista es soñador, entusiasta, culto, de personalidad diferente, generoso, indisciplinado contra los dogmáticos. Como un ser afín a lo cualitativo, puede distinguir entre lo mejor y lo peor; no entre el más y el menos, como lo haría el mediocre"⁷.

Anys després, Ortega y Gasset escriu "La rebelión de las masas", fent que es popularitzi el concepte de massa referit a la població general, i fent-la reflexionar sobre si mateixa. Acusada de no construir, no projectar, encara que el seu potencial sigui enorme. Gregària, sentint-se culpable d'acomodar-se en això que avui anomenem la "zona de confort".

Creiem que la culpabilització de la majoria treballadora - i diem "treballadora" com una generalització del que conforma la població en general- es comença a naturalitzar en aquestes dates. Tot i la possible bona intenció d'Ortega i companyia – sobretot filòsofs varis d'algunes famoses escoles de pensament, també versos lliures en forma

⁶ Explica Marino Latorre a *Felicidad versus Happygracia* | Revista Educa - UMCH - Academia.Edu, n.d.

⁷ Ídem, p.7.

d'"intel·lectuals" que van resultar ser veritables *influencers*...-, es fa evident que a mesura que avança el segle XX es responsabilitza cada cop més els membres de les societats postindustrials dels problemes que els acuiten i, com veurem, l'acusació que aquells que no agafen els regnes de la seva vida gairebé són mereixedors del que els passa, explota en la societat lúdica del segle XXI. El súmmum serà aquesta "pressió per l'excel·lència", i com a colofó, l'obsessió per aprofitar la vida al màxim segons els paràmetres "homologats".

3. Fes el favor de ser feliç

Adverteixen la sociòloga israeliana Eva Illouz i el psicòleg Edgar Cabanas a "Happycràcia" que la felicitat s'ha convertit en una mercaderia. Estem davant una nova forma de manipulació que utilitza el punt més desitjat pels humans de tots els temps. La psicologia positiva concep la felicitat com una cosa que cadascú de nosaltres crea o destrueix, és la nostra responsabilitat, tot depèn de la nostra actitud enfront de les circumstàncies de la vida. En una concepció absolutament individualista: "El mundo puede estar derrumbándose a su alrededor pero con un enfoque positivo cada sujeto puede cambiar las tornas a la situación; todo depende de uno mismo, según se lo dice su gurú o su coach" (Ordóñez, 2019). És a dir, tot és *psicològic*: no són les circumstàncies, som nosaltres! Poc influeix si els treballadors pateixen unes condicions laborals o vitals precàries, o si la destrucció mediambiental afecta fefaentment els *modus vivendi* de tantes societats... el problema és que no gestionen bé les seves emocions. Illouz i Cabanas exposen que la proposta de la indústria està construint un ciutadà individualista, que creu que no li deu res a ningú. Que mereix tot i pel qual l'important de la vida és, més enllà de solucionar els greus problemes existents a tots els nivells, gestionar les seves emocions i actituds. És la generació del "porque yo lo valgo", com banalitza el famós anunci de L'Ôreal.

Vull creure que la raó última de la cerca desenfrenada d'experiències de la vida actual podria respondre, més enllà de les manipulacions i de la conveniència del mercat, a un anhel innat que tenim els éssers humans d'adquirir saviesa, convençuts o intuït que

aquesta ens aportarà les certeses que tant necessitem. I resulta que com s'han encarregat de dir els savis⁸, l'autèntica saviesa ens aporta més dubte. Potser creiem que l'exploració insaciable i depredadora del món ens aportarà un coneixement que no estaria de més que cerquéssim també al nostre interior, o dit d'una altra manera, que féssim passar pel sedàs de la consciència més enllà dels llibres d'autoajuda. En aquesta voràgine autosatisfactora, no ens adonem de les coses que destruïm pel camí, mediambientalment i com a civilització. Sens dubte, el sistema post-capitalista explota al màxim aquests vells anhels sense que importin el més mínim aquests costos. Kant (1786) afirma: "La sabiduría es más que ciencia; es saber vivir y tener razones para vivir [...] Ciencia es conocimiento organizado, sabiduría es vida organizada y con sentido". Diu Latorre Ariño (2019): *En el mundo globalizado y posmoderno se promueven formas de existir que buscan "no tocar lo esencial de la vida", sino que se mueven en la superficie de lo vital. Parece como si, en todos los niveles, viviéramos, cada vez más, una vida desprovista de sustancia.*

Obviant els problemes estructurals, la felicitat ha estat convertida ara en una forma de control social, segrestant el significat de la vida bona i responsabilitzant les persones - pel seu propi bé! - de ser productives, saludables i satisfetes. Una obligació. *Coaching, mindfulness*, cursos de resiliència per als empleats... La cosa s'estén a l'àmbit de l'educació, construint ciutadans més enfocats a les seves emocions i satisfaccions que al coneixement i comprensió del món. Es transmet un missatge implícit de revelació salvadora, com si els humans sempre haguéssim estat equivocats, generació rere generació i època rere època. I com si ara, per fi, els messies de la psicologia positiva anuncien que hem vist la llum: les penúries, equivocacions i mals passos del passat seran superats. Per fi la ciència de la felicitat ha vingut per a redimir-nos de tants segles errats i errants. A acostar-nos al gaudi de la vida i a cercar les experiències i l'autoconeixement que ens han estat vedats per malaguanyats segles de desconeixement intrínsec. Experiències extremes com a sinònim d'autèntic allunyament del ja no tan daurat (més aviat rovellat) punt mitjà. "Nuestras esperanzas

⁸ A propòsit dels "savis" només citaré a Fray Luís: ¡Qué descansada vida /la del que huye el mundanal ruido /y sigue la escondida /senda por donde han ido/los pocos sabios que en el mundo han sido! (*Vida retirada*). Com va convertir en dita popular un famós entrenador de futbol: "no hace falta decir nada más".

están siendo estratégicamente canalizadas hacia esta búsqueda de la felicidad, en un sentido objetivo, aplicable y medible” (Davies, 2016).

Muy al contrario a mí se me hace necesaria otra medida,

Y no es posible verme sonreír por menos de ella.

Los éxtasis de la vida —que nunca he alcanzado—,

O cuanto pueda de sublime tener la existencia.

Cómo no aspirar entonces a poseer la gracia

De arder en un altar de pasiones delirantes

Cuyo bárbaro clímax no conozca decaimiento.

¿No es acaso esto lo humanamente deseable?⁹

Comentari de dues novel·les a propòsit de la vida correcta

Hem escollit dos llibres que són representatius, cadascun a la seva manera, de com els imaginaris de la vida bona s'han plasmat en les obres literàries durant el segle XX i han contribuït a actualitzar la idea. La primera és la novel·la editada per l'americana d'origen rus Ayn Rand l'any 1943, ***The fountainhead*** (El manantial) i l'altra és el llibre ***The Bridges of Madison County*** (Els ponts de Madison), escrita l'any 1993 per l'estatunidenc Robert James Waller. El grandios ressò que van tenir en el seu moment ambdues obres va donar peu a les seves respectives pel·lícules. La primera dirigida per King Vidor l'any 1949 i la segona per l'actor i director Clint Eastwood el 1995, respectant el títol original de l'obra literària.

⁹ *Las pequeñas cosas*. Berrio, Rafael: <https://www.youtube.com/watch?v=qmghKINVEoI>

1. *El manantial*

El llibre "El manantial" ha estat controvertit des de la seva mateixa aparició, l'any 1943. El debat que va generar a Nord-amèrica i també a Europa va sacsejar les ideologies i influí notablement en la construcció del modus operandi de la ideologia política conservadora, que el té ben present fins avui en dia. Dos arquitectes joves surten de la universitat i comencen una carrera: Howard Roark és un visionari incomprès amb les seves teories respecte a l'arquitectura i són pocs els disposats a reconèixer el seu valor; en canvi Peter Keating es gradua amb honors encara que té menys talent i moltes ànsies de guanyar diners i ser reconegut per la societat.

El seu gran èxit va donar peu a la superproducció cinematogràfica produïda per la Warner Bros. i protagonitzada per Gary Cooper i Patrícia Neal. Rodada en un estil expressionista amb visos freudians, van ser abundants les crítiques a la ideologia que se'n desprèn i encara la crítica s'estranya que la indústria de Hollywood es fiqués en aquell sarau ideològic. El llibre *El manantial* és una lloança als valors de l'individualisme, de la voluntat personal sense condicionaments i del valor de poder expressar aquesta voluntat sense les restriccions que imposa la societat, siguin de caràcter moral, social, religiós o de qualsevol mena. Va tenir tanta influència en el pensament ultraliberal i els defensors del capitalisme més dur, que encara ara és recomanat pels seguidors d'aquestes ideologies. La idea que transmet ve a ser en part una revisió del principi de Rousseau segons el qual l'ésser humà és bo per naturalesa i seria la societat la que el corromp. Reversionant la idea, l'ésser humà ideal seria genial i audaç, recte per naturalesa, i la societat és corrupta en la seva mateixa essència de col·lectivitat, de "massa". I ja sabem que la "massa" per definició, està embrutida, no entén, no sap, no gosa; és covarda i conformista. Però, compte: la novel·la de Rand és sovint ambigua i pretén deixar clar que en realitat, només alguns humans ho són, de rectes i excel·lents de manera innata. Molts poden haver estat corromputs, espatllats al llarg de la vida per causa de la seva negligent educació, la qual cosa els ha portat a adotar-se i a caure en la mediocritat majoritària. Però la narració acusa aquests dissortats éssers humans que poblen el planeta d'haver nascut així de sèrie. En cap moment es fa alguna apologia de la importància de la bona educació per tal que el

potencial de les persones es desenvolupi, sinó que es fa una crítica ferotge a una societat que no sembla tenir remissió possible més enllà de les guspines d'audàcia dels individus que de tant en tant sorgeixen com a bolets, per a ser els "veritables humans" creadors, a la manera que expressen Ingenieros i Ortega . L'autora havia llegit l'obra d'aquest¹⁰ i la influència de Nietzsche i l'*übermensch*¹¹ és palesa, tot i que Rand ho matisava en les seves entrevistes. En el llibre es defensa que el nostre propòsit moral és la recerca de la felicitat mitjançant la raó i la realitat és el resultat de la voluntat. En aquesta línia, la idea de l'Estat és menystinguda en tant que només serveix per a mutilar els emprenedors i alimentar la mediocritat.

El protagonista declara en el seu famós al·legat davant el tribunal que el jutja: «Fíjense en la historia: todos los grandes logros han surgido del trabajo independiente de mentes independientes. Y todos los horrores y destrucciones, de los intentos de obligar a la humanidad a convertirse en robots sin cerebros y sin almas, sin derechos personales, sin ambición personal, sin voluntad, esperanza o dignidad. Es un conflicto antiguo. Tiene otro nombre: lo individual contra lo colectivo (...)». La importància de l'individu per sobre de la col·lectivitat i remarcar que hauria de ser la mateixa societat la que doni ales als individus que sobresurten, en comptes de reblar aquells claus que, com diu el proverbi japonès, destaquen: "El clau que sobresurt, es trobarà amb el Martell" (*Deru kui wa utareru*).

Howard no busca conscientment ser feliç, sinó viure segons els seus principis i ser fidel a l'impuls d'obrar només amb el condicionament personal. Implícitament, el llibre diu que només aquesta manera de viure porta a la felicitat humana, ja que el potencial de fer és l'essència de la seva llibertat i autonomia transformadora.

La ideologia que preconitza l'autora- originàriament Alisa Zinóvieva - en el llibre, va aixecar repartidament tant ampolles com entusiasmes en l'opinió pública. Ella mateixa va donar peu a un corrent filosòfic, l'objectivisme¹², que si una cosa té clara és que el

¹⁰ <https://counter-currents.com/2015/06/ayn-rand-and-ortega-y-gasset/>

¹¹ Creiem que la tradició patriarcal de traduir el terme com a "superhome" està obsoleta. Una idea que podria fer-lo més inclussiu seria traduir-lo com a "suprahumà".

¹² <https://artsandculture.google.com/entity/m05kth?hl=ca>. Pels seguidors d'Ayn Rand ella és una "filòsofa", però no ho té tan clar l'acadèmia. El mateix Žižek es burla de les seves teories en un famós article: <http://www.geocities.ws/zizekencastellano/frgslesb.html> En tot cas, la seva influència en el pensament polític va ser notòria i va ser una de les veus que maduraren els esquemes del partit republicà als EEUU.

propòsit moral de la vida és la cerca de la felicitat personal. Així, la que és la seva segona novel·la sosté que els humans interaccionem entre nosaltres aconseguint benefici mutu, però l'important és l'individu, i no la col·lectivitat. Els humans hem de servir únicament als nostres interessos i objectius. I sobretot, no hem de dependre de ningú ni esperar ser beneficiats de franc. Lluny de l'altruisme i de la conveniència del benefici col·lectiu (el que avui entenem pel bé comú), defensa aquella vella idea que la cultura humana avança "gràcies" a aquelles grans individualitats, persones al llarg de la història que han aportat avenços a la humanitat. I dels que -segons aquesta mirada- ens hem beneficiat tots plegats com a societat, conformant les distintes cultures que han poblat la Terra. Aquest pensament calarà profundament en les mentalitats de bona part de la població (d'un perfil popular necessitat de certes ètiques en el convuls segle XX), alimentant la dreta més ultraconservadora anglosaxona i revifant fins al punt que s'ha inclòs en el programa d'estudis de Ciències Polítiques del Regne Unit de l'era del Brexit, per exemple.

Ningú sap si realment la humanitat ha avançat "gràcies" a les innovacions d'individus particulars. Els estudis¹³ en antropologia i història humana semblen acostar-nos a la idea que els avenços, els petits i grans invents i les innovacions que han permès la tecnologia, l'economia i els sistemes de vida al llarg de l'evolució, han estat fruit precisament del treball col·lectiu d'accions comunitàries impulsades per les necessitats. I que evidentment que poden cristal·litzar de maneres individuals, però també com a suma dels talents petits i grans. A la novel·la es fan servir una sèrie d'estratègies sofisticades per a defensar arguments que en certa manera es contradiuen, com quan es menysprea "les masses", i a l'hora es diu que l'objectiu de tots i cadascun dels individus seria no pertànyer a elles. Els ciutadans són els únics responsables d'haver-se rendit als pecats de la misèria moral, tendència necessària de la major part de la població. Nega la bondat de l'associació i del pensament comunal.

Els seus són els llibres de capçalera del Tea Party i hi ha moltes fundacions i institucions educatives arreu el món que fan perviure el seu llegat <https://stpeter.im/writings/rand/apfloe.html>

¹³ Com a exemple: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/129280#page=1>

L'antropòleg de l'economia Karl Polanyi ha estudiat la qüestió de l'organització històricament comunal i solidària de l'economia <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/759784.pdf>

2. El carisma i la massa

El culte a la personalitat és precisament una de les característiques de la psique humana. La irrupció dels mitjans de comunicació (de masses, és clar) a partir del segle XX no va fer sinó accentuar aquesta tendència a la idealització. És potser evolutiva, el “crear” figures carismàtiques¹⁴, i configurar-los com a factors necessaris per a la resta de la comunitat humana? En tot cas, de les pàgines del llibre se’n desprèn la idea que només les persones del tipus del protagonista “valen la pena” perquè modelen el futur. Són éssers idealitzats, pioners impertorbables, forts, incorruptibles i a la seva manera “íntegres” (i això els fa més atractius) que no existeixen a la vida real, afortunadament, ja que serien exasperants i no tan beneficiosos per al conjunt com el missatge de la novel·la pretén. Actualment, si fem un tomb per internet, podem trobar tantes defenses aferrissades dels personatges i de la ideologia randiana com crítiques i detractors. L'indissimulat menyspreu a les classes populars va fer titllar el llibre de pamflet anticomunista, a la qual cosa ajudava que l'autora fos una emigrant expropiada fugida de la Rússia revolucionària que havia tastat els primers estralls del comunisme i que abominava d'aquest tant com abraçava els ideals estatunidencs del capitalisme i l'economia liberal. Avui en dia és l'autora de capçalera del Tea Party nord-americà i dels prínceps de Silicon Valley¹⁵.

A l'arquitecte Howard Roark li rellisca la convivència en societat. En realitat, no comprèn la noció de “societat”. Més que una ànima autosuficient, és un home patètic, incapaç d'aprofitar els beneficis de la interdependència com a animals polítics que som. Nosaltres avui podem opinar que està molt bé la realització personal, però la comprensió de les debilitats i mancances dels semblants és el que en fa veritablement humans (es parla de l' “home” a la novel·la¹⁶). El vell Cameron, el seu mentor de

¹⁴ De figures carismàtiques hi hauria de diversos tipus. Els herois de les mitologies, símbols de les virtuts o febleses essencials. Durant l'edat mitjana caballers o reis exemplars, fins i tot els sants. El romanticisme que encara impregna les nostres societats, la figura del perdedor, o del que viu al marge, com a figura de consol a les nostres penúries vitals, s'ha entronitzat també com a heroi (anti-heroi) que recull i personifica les essències ideològiques i sentimentals. Finalment, els exaltats com a exemplars, fundadors d' empreses- símbol, com Steve Jobs d'Apple, Elon Musk... Tots ells encarnen certitud, solucions als problemes: entre allò còsmic i l'ordre social.

¹⁵ <https://www.vanityfair.com/news/2017/09/the-obscure-economist-henry-george-ayn-rand> Afortunadament, algunes veus ironitzen que els seus llibres haurien de ser retitulats, com ara l'article: “Està bé ser un sociòpata”: <https://www.vanityfair.com/news/2016/10/silicon-valley-ayn-rand-obsession>

¹⁶ Inevitablement és present la cosmovisió patriarcal i absolutament masculina de la societat, així que en aquest treball parlem de les persones, els humans, la espècie humana.

joventut, resulta més real (alcohòlic, impulsiu... Malgrat la derrota, manté els seus principis i mor fracassat). Allò que és presentat com a integritat en el seu univers, és sospitat per nosaltres com a pertorbació mental i inflexibilitat malaltissa.

Tampoc surt ben parada la figura de "la noia", Dominique. En la seva obcecació per valorar exclusivament l'excel·lència, es nega a estimar els altres i dedica la seva nihilista vida de milionària a castigar-se (es casa amb el mediocre Keating, decideix vilipendiar socialment l'arquitecte brillant, escriu articles per a entretenir les mestresses...) com una nena enrabiada que si no pot tenir "el millor", no vol tenir res ni sentir res. A la història apareixen alguns personatges que són també genis tocats per la gràcia, igual que Howard: un jove escultor incomprès, un humil mestre d'obres a sou, el gran editor milionari... tots ells es reconeixen en la seva genialitat i es fan amics per a tota la vida.

En aquestes figures Rand exemplifica que de la massa és d'on sorgeixen les persones brillants, i els presenta com a persones marginals, òbviament incompreses donada l'estultícia dominant i que establirien una innata fraternitat d'escollits.

No sabem si hi ha Déu creador... En tot cas, podem estar segurs (perquè en som testimonis) de la voluntat creadora dels humans. El que no vol veure "El manantial" és que la grandiositat es troba, sí, en l'enginy humà però també en les febleses, contradiccions i errades. Peter Keating és l'antítesi de Howard. Un triomfador social i un perdedor com a home. És un *second-hander*, un gregari sense idees pròpies al qual encumbra la mediocritat social. El món està plagat de persones del ramat que tenen molt d'èxit i que són pusil·lànimes, cobdiciosos, gregaris i hipòcrites, malgrat l'aparença de virtut. De fet, és evident que es poden tenir moltes virtuts i fins i tot ser una bona persona. Però no és això el que faria un superhome, un "suprahumà". També grinyola força l'evolució del magnat de la premsa Wyand de manipulador de masses sense escrúpols a sensible col·leccionista d'art i sorprenent reconeixedor de la "grandesa".

En canvi, el cinquè personatge en discòrdia, el depredador "socialista" Ellsworth Toohey, es fa més plausible, ja que la narració el porta hàbilment de representant d'unes simpàtiques idees d'esquerres (el valor de la comunitat, de l'altruisme, les

bondats de l'Estat) a pèrfid manipulador que simbolitzarà com en són de perniciosos. La tesi del llibre és que “no existeix societat”¹⁷ i que en general, la majoria d'humans serien uns mediocres, però *l'essència* de la humanitat, seria la de la grandiositat. Difícil binomi, donat que agradi o no, la humanitat està conformada per humans, milions de nosaltres, i seríem els humils ciutadans els que, a la fi, conformem el que som, la transcendència com a espècie.

La narració certament atrapa i a estones és apassionant. Sense haver estat mai mereixedora de lloances per la qualitat literària (tot i les repetides edicions de les seves 800 pàgines i les vendes milionàries) és hàbil en mostrar les passions humanes de l'ego, l'ambició, el gregarisme, la necessitat de ser acceptat, la fortalesa o debilitat dels principis personals... Però els discursos dels personatges sovint es fan feixucs i assistim a diàlegs filosòfics inversemblants que la narració força per exposar la ideologia. Amb recursos estilístics molt clàssics mostra la relació amorosa entre Dominique Françon, la filla del magnat de l'arquitectura i l'antisocial superhome. Amb l'afegitó de l'editor Wynand component un triangle amorós. La història d'amor que sustenta la trama ha estat molt controvertida, i ha donat peu a crítiques sobre la seva naturalesa¹⁸. Dominique és un personatge contradictori i extenuant per al lector, amb comportaments que avui en dia serien adscrits a alguna de les patologies mentals del nostre temps. Crítica amb el gregarisme del sistema, incapaç de conviure amb la hipocresia regnant, accepta fer i fer-se mal en una actitud defensiva contra la societat. Personatge fill de l'època patriarcal en què es va escriure, Dominique anhela trobar un home a qui pugui admirar. Troba a Howard i es faran mal al llarg de la primera meitat de la novel·la, en una relació amb les pulsions sexuals de sotmetiment i de consentiment, i finalment d'un tipus d'amor tolerat pel dogma. Incapaços d'estimar la vida, la humanitat o els esdeveniments tal com són, es resol un final feliç per als dos espècimens protagonistes que projecten la seva genialitat cap a un futur que els pertany.

¹⁷ Frase atribuïda a Margaret Thatcher, que perfectament podria haverles llegit d'un assaig de Rand de 1964 on llegim: “no existe una entidad tal como ‘la sociedad’; pues la sociedad es sólo un número de hombres individuales” (Rand, 2009:25). <https://www.hemisferioizquierdo.uy/single-post/literatura-e-ideolog%C3%ADa-ayn-rand-renace-en-am%C3%A9rica-latina>

¹⁸ Entre elles, la famosa “escena de la violació”, amb estudis de Susan Brownmiller, *Contra nuestra voluntad* (Against our Will), 1975. A: https://es.wikipedia.org/wiki/El_manantial#CITAREFMayhew2006

3. Els ponts de Madison County

La novel·la de Robert James Waller va ser tot un èxit internacional l'any 1992, amb vendes milionàries i el rodatge, tres anys després de la sortida del llibre, d'una pel·lícula que va multiplicar l'èxit. El llibre de Rand no és avui tan conegut com, en canvi, ho és aquest melodrama que, malgrat fer ja uns quants anys de la seva edició i rodatge, ha esdevingut "un clàssic" i ha deixat empremta en l'imaginari popular com a exemple de la renúncia i, com no podia ser d'una altra manera en els nostres dies, exemple del que no s'hauria de fer si no es vol llençar la pròpia vida per la borda.

La Francesca és una mestressa de casa de quaranta-cinc anys d'origen napolità casada amb un típic granger a una típica granja al comtat de Madison, a Iowa. Una setmana que el marit i els fills es troben fora participant en una fira ramadera, apareix casualment a la seva porta en Robert Kincaid, un fotògraf per a diverses publicacions com el National Geographic, que està fent un reportatge sobre uns vells ponts coberts situats a la zona. Aquest personatge, un home lliure, nòmada, fet a sí mateix, amb una vida totalment diferent de la d'ella, sacsejarà emocionalment la Francesca i entre ells naixerà un amor que transformarà per a sempre les seves vides. La seva descoberta vital esdevindrà tan breu com profunda, sublimaran aquella comunió emocional que els unirà fins a la mort en un acte de renúncia vital i d'entrega a les exigències de la societat a la qual pertanyen.

Avui el que diria el món a Francesca seria: No et resignis! Tens dret a buscar la teva felicitat. Però les regles morals són diferents entre els anys seixanta i els noranta, especialment en determinats entorns conservadors dins d'una societat occidental que demana, pas a pas, quotes de llibertat que van donar pas a grans moviments socials. El discurs actual en parla a bastament d'aquestes normes socials i els seus condicionaments morals. Les titlla sense embuts com a castradores, sovint fal·laces, que només busquen mantenir una societat en ordre sense tenir en compte la realització personal dels seus membres. El sistema s'ha salvaguardat mantenint les persones en el seu lloc assignat. Pel que fa a la institució familiar, la moral necessita que no es traeixi el compromís que es va adquirir, cal mantenir-se al costat de la família creada i servir-la. La protagonista ha estat educada amb un acusat sentit de la

responsabilitat, el deure, el sacrifici i l'entrega a la comunitat. Com a dona, més encara: es deu als seus. La Francesca és una dona nascuda als anys vint en una zona catòlica com era Nàpols, i és evident que els condicionants respecte al deure i a la posició que ha d'adoptar l'esposa serien semblants als que la conservadora Iowa a la qual va migrar en pos d'una nova vida al costat del soldat nord-americà amb qui es va casar. Quan ella, una dona que estima els seus, però no està enamorada del seu marit (almenys, no en la manera que descobrirà que s'hi pot estar) i accepta una vida anodina i confortable en un lloc plàcid on no s'esperen grans sobresalts, descobreix la passió tant física com emocional, s'acollirà finalment al pensament que no té dret a canviar els pressupòsits familiars ni de la comunitat en què viu. L'estructura del sistema per a una esposa i mare com ella, exigeix la renunciació d'aspiracions i l'anteposa a l'esforç de replantejament vital que haurien de fer els membres de la seva família.

Aquests serien els missatges que condicionen la voluntat de Francesca, i també les de Richard Kincaid donat que ell "respecta" i comprèn aquestes premisses perquè també ell és fill de la seva època. I depèn de la decisió de la grangera per fer aquella acció que es queda en potència. La seva elecció és un acte de responsabilitat envers els altres. Surt de la centralitat i contempla la realitat dels que l'envolten. Si som un "ésser entre éssers" (Spaemann, 1987 citat a Montoliu Martínez, 2004), se suposa que hem de fer allò que exigeix la consciència dels altres, com a part integrant d'una vida correcta. I fer-ho segons les íntimes o naturals conviccions, sense càlcul. Però la vida està feta dels nostres projectes personals, i a la fi, aquests són els primers que s'han d'atendre per a construir el bé general.

La Francesca no es planteja si el seu acte és "bo" per a l'univers. El plantejament no és conscientment moral. Decideix en funció del mal que causaria. Ella se sent peça responsable del manteniment d'una estructura, i faltar al que ella entén com a compromís seria faltar al sentit del deure, com a membre de la comunitat. Nosaltres, amb la mirada i la concepció actual, li diríem que la dignitat dels altres no és responsabilitat seva. I segurament ella ho intueix. Però, i què? Definitivament, no podria ser feliç prenent la decisió de marxar amb el seu estimat. Sadollaria una part de

si mateixa, i mutilaria una altra que a més, té projecció en la seva família. Així doncs, quina té més pes?

La novel·la està narrada en tercera persona de manera omniscient, però la transcripció d'emocions i sensacions recau en la dona. Això està molt ben trasplantat a la pel·lícula, on se sent la veu en "off" de la protagonista femenina, fent-nos partícips com a espectadors de com viu aquella experiència. El Robert és l'element lliure de la parella, també el més enigmàtic per a l'espectador. Al llibre s'expliquen coses sobre ell que no apareixeran al film, però així i tot, és un personatge de què sabem els seus sentiments a un nivell més global, sense la minuciositat que es revela en ella. Assistim a l'estranyament sobre el seu desengany quan pren un bany a la mateixa banyera que Robert acaba d'utilitzar: "Algo tan simple como un vaso de cerveza fría a la hora del baño quedaba tan elegante. ¿Porqué ella y Richard no vivían de esa manera?". I al descobriment d'una part sepultada de la seva psique quan ella experimenta, en aquells moments, una sensualitat desconeguda o oblidada: "Robert había estado ahí unos minutos antes; Francesca estaba en el lugar donde había corrido el agua sobre el cuerpo de él, y le pareció muy erótico".

Així, assistim a les sensacions (més que reflexions conscients) de Francesca al llarg de la història. Hi ha un moment que, en paraules de Robert se'ns transmet una idea de trobada del sentit de la vida. En una de les cartes que escriu a Francesca, diu: "Sólo tengo una cosa que decir, una sola: nunca volveré a decírsela a nadie, y te pido que la recuerdes: en un universo de ambigüedades, esta certeza viene una sola vez, y nunca más, no importa cuantas vidas le toque a uno vivir". La confessió d'haver albirat, com una revelació clara, una consecució vital.¹⁹ Però en una altra que llegeix Francesca de manera pòstuma: "Vivo con el corazón lleno de polvo" manifesta la frustració de no aconseguir una vida plena.²⁰ A la fi, la decisió del Robert depèn de la decisió que prengui la Francesca, subjecta a la gegantina i secular estructura. Si Francesca Johnson hagués marxat amb el fotògraf, les acusacions cap a ell haurien estat dures i

¹⁹ En forma d'amor a l'altre. Aquesta idea romàntica acostava els personatges a l'ideari inscrit encara en la cultura popular, com el bolero "Solamente una vez", d'Agustín Lara. Tot i estar en "revisió" pels ideals d'avui tals com el poliamor. Filosòficament es refereix al sentit de la vida com un reeiximent.

²⁰ Sospito que el mateix autor ha traspassat aquí el que conscientment o inconscient, serien característiques socialment enteses com a "masculines", la parquetat en expressar les emocions; i les "femenines": no estar-se d'expressar la voluptuositat, la contradicció, el remordiment, l'alegria, etc.

recriminatòries, però no tant com les que s'haguessin vessat cap a ella. Ell no porta una vida anodina. És un *self-made-man* com l'arquitecte Roark, d'una mida menys ambiciosa. Un home que no depèn de l'opinió ni de les influències de ningú. Realment, gaudeix d'haver aconseguit allò que és l'única cosa que Dominique Françon afirma desitjar: "No demanar res. No esperar res. No dependre de res": La llibertat. Efectivament, Robert no li deu res a ningú i se sent raonablement realitzat. No necessita haver provat el màxim d'experiències que ofereix la vida: "Los viejos sueños eran buenos sueños; no se realizaron pero me alegre de haberlos tenido». Avui en dia hi ha menys ciutadans d'acord amb aquesta afirmació, tal com diu Lipovetsky (2020) i és una conseqüència del sistema del *tot* que patim. Però quan troba la persona que li fa sentir-se beneït pels més intensos dels sentiments, sent haver assolit el *súmmum* de la vida: sentir l'amor en el més alt grau. Però el cor ple de pols no és un cor que brilla. No s'obté la vida totalment plena que es podria haver obtingut. Al final del llibre diu sentir "gratitud" per haver-la conegut. És a dir: malgrat no haver tret tot el suc, la vida ha estat així i és vàlida, valuosa i en cert grau, feliç. Per tant, no cal assaborir-ho tot com diu el dogma de la *happycràcia*. Richard assumeix els esdeveniments com el més gran dels estoics.

Francesca assoleix la felicitat mitjançant no la satisfacció dels desitjos personals, sinó essent fidel als seus principis. Així, el que podria ser vist com un doblegament als condicionaments socials, és un acte de llibertat. Marxar amb Richard no li hauria aportat la felicitat, perquè ella no la cerca en la satisfacció personal. En el seu petit món hi ha un camí a la plenitud i vehicula aquest descobriment en el missatge pòstum als seus fills. Un ensenyament sobre la llibertat (i encara, la bellesa) que no albirem a *El Manantial*, obcecat amb el camí solitari al cosmos. La transcripció d'un poema de Byron: «Hay un placer en los bosques sin sendero... / Hay un éxtasis en la orilla solitaria...» explica el seu assoliment de la felicitat, i sembla voler mostrar la porta a una llibertat que ella no va voler o poder obrir: «Haced lo que tengáis que hacer para ser felices en esta vida... ¡Hay tanta belleza!».

Ella aconsegueix el seu particular "imperatiu kantian". No es tracta del seu bé, sinó del bé com a categoria. I no per una qüestió moral en el sentit religiós o conservador, sinó perquè la voluntat ha d'estar sotmesa al deure, i les accions han de respondre a aquest

deure moral. Fins i tot essent conscient que és injust, o que allò que ha de sacrificar sigui incommensurable. Ella opta per la conducta "bona", ja que d'una altra manera, la felicitat seria impossible havent-hi trencat la llei per a obrar. I això va més enllà de que hipotèticament no li hagués agradat que el seu marit "li fes el mateix a ella", abandonant-la per no aconseguir expectatives... O més enllà de la possibilitat de poder culpar en un futur a Robert del dolor d'haver abandonat la família o d'haver iniciat una aventura que resultés infeliç. Sembla que Francesca contempla el deure pel deure, la humanitat i el sistema com un fi, no com un mitjà per al seu particular benefici. Kant ve a dir que el veritable bé neix de la necessitat de l'ànima a fer el que és correcte. I a la fi, aquesta necessitat ha de provenir de la raó, no pas de preceptes imposats per creences religioses o pors internes. Així, pensem que a Francesca li és indispensable viure amb la seva correcció moral, com a part indispensable de la seva concepció del món i les lleis que ella entén.

Richard (un home que per lliure i independent s'acosta força a l'ideal roarkian) compren l'imperatiu d'ella i accepta. S'adapta al destí a la manera estoica i abraça la idea de renúncia i adaptació. Ell comprèn la feblesa, la imperfecció humana. Són més grans i més lliures que l'arquitecte individualista perquè comprenen la grandesa i la debilitat humanes pel camí de la sensibilitat. Sense voler-ho, emprenen un camí ascètic.

El bé com a categoria o l'aquí i l'ara

L'ideal roarkian és una idealització abstracta, persegueix un mite que no és d'aquest món. No contempla el bé com a categoria, sinó que a la manera nietzscheana el que veritablement importa és el que és personal. No existeix un deure envers els altres, ni idea de bé comú digna de ser defensada. Per això, Howard i Dominique són més contemporanis: els valors ascètics judeocristians han donat pas als valors dionisiacs: l'orgull i la voluntat de poder, no de servir. El plaer i la consecució dels desitjos i instints. Assumir les conseqüències d'esprémer aquesta vida concreta i no una abstracció de bondat.

Definitivament, no podem viure sense conèixer. Si som éssers polítics, ens trobem a

nosaltres mateixos a través de la societat civil... i som persones gràcies a ella. *El Manantial* va cristal·litzar un ideal d'home que va crear escola en el pensament del segle XX, existint fins avui dos corrents, els entusiastes i els escèptics, una nova versió dels apocalíptics i els integrats de què parlava Umberto Eco. L'individualisme o el bé comú, l'hedonisme o l'adhesió a una causa. A mesura que ens acostem al segle XXI "al desaparèixer la fe en el control polític del porvenir, la militància "en cuerpo y alma" ya no tiene éxito, ya no es capaz de dar un sentido global a la existencia. El compromiso político estaba considerado lo más importante de la vida: ¿quién comparte todavía semejante fe? La política ha sido desalojada del centro de la afirmación identitaria de los individuos."(Lipovetsky, 2020). Les grans causes estan de capa caiguda, substituïdes per la causa individual. L'ethos de la nostra època ens aboca a actuar per a un bé diferent, i un projecte frustrat com el dels protagonistes dels ponts de Madison seria ara impulsat a ser realitzat.

En definitiva, l'acostament a la bona vida és el quid en comú del dos llibres. Els d'Iowa actuen amb relació a les expectatives dels altres, i els novaiorquesos, actuen segons les seves necessitats. Si, com diu Montaigne, la llibertat consisteix en el domini absolut de nosaltres mateixos, queda clar que els uns excel·leixen més que els altres. Diu Michel Lacroix (2005) que el sentit de la vida avui consisteix a tenir experiències extremes que col·lapsin els sentits, que impactin amb les cèl·lules materials del cos: més vivencials que intel·lectuals o espirituals. El sentit de la vida en altres èpoques era de caire espiritual o, si volem actualitzar la idea, de caire mental o transcendent. I és per això que la societat avui li cridaria a Francesca que s'atrevis a gaudir.

El jove arquitecte és mostrat (venut, podríem dir) com un motor per a l'evolució de la civilització. Una "font" de la qual brollen idees que reguen el que seria un erm si no fos per individus com ell. Kinkaid és un vers lliure. Ambdós models formen part de l'imaginari occidental versionat a llibres, pel·lícules i en uns mitjans de comunicació en constant evolució que donen forma als arquetips de cada moment. En la nostra societat, la llibertat individual és el més respectat, però també és respectat i admirat l'acte de renúncia per a un bé superior, entès com una qualitat excepcional que posseeixen pocs individus amb una estructura mental inhabitual. El que es considera un "bé", ha estat revisat i transformat. En certa manera "ampliat" i relativitzat. El

problema és que l'actual model de persona lliure està al servei de la manipulació ideològica que fa el mercat. El sistema capitalista en constant transformació intervé en el camp de totes les activitats, renova les eines per fabricar individus sotmesos i, tanmateix, més convençuts que mai que han de ser lliurement feliços. Paral·lelament, hi ha una resistència de ciutadania madura, que tracta d'aplicar el sentit crític a aquesta conversió consumista i alienant i posa en qüestió el capitalisme flexible neoliberal i la idea que la fi justifica els mitjans²¹.

Es tracta de l'elecció i la llibertat (tot capejant el fantasma de la mediocritat). Per això ens sedueixen els arquetips heroics. Avui molts diríem que la personalitat de Howard Roark pot ser catalogada com a patològica. Per internet circula una frase atribuïda a Slavoj Žižek (icona pop, ja) on diu que la humanitat està bé, però el 99% de les persones són idiotes avorrits. Podria signar-la Rand: la idea d'humanitat està implícita, cada persona és potencialment un tresor... però no hi ha confiança en la major part dels humans. Potser la russa odiava els personatges de Txékhov que -diu Nabókov- són incapaços de transformar en actes els seus propis ideals i principis. Sabent allò per què val la pena lluitar, resulten maldestres i inoperants: conscients de la responsabilitat de l'ésser humà i, tanmateix, incapaços d'actuar a l'alçada... Potser som així els ciutadans mediatitzats d'avui en dia?

Si es tracta de ser feliç, com denunciïen Edgar Cabanes i Eva Illouz a "Happycràcia", se'ns ven que depèn principalment de la nostra actitud particular enfront de la realitat: "la emergente ciència de la felicidad (...) parecía demostrar científicamente la existencia de una relación entre pensamientos positivos, emociones positivas, desarrollo personal, salud y éxito económico"²². I això és perillós, perquè n'incita a pensar en una relació pseudo-màgica en què es poden arreglar les coses si es desitja molt intensament... No valen tant la pena aquelles lluites per millorar les condicions dels treballadors, la igualtat de les dones, la injustícia amb els marginats, la ignomínia de la fam, l'explotació dels infants i dels desheretats.

²¹ Richard Sennett a "La cultura del nuevo capitalismo" (2006) parla de renovar aquest model per tal que es pugui redefinir el que és l'èxit personal. Que el ciutadà pugui sentir "estar a l'altura" en les constants mutacions, sense caure en la superficialitat, esdevenint actor polític per restablir l'andamiatge de teixit social on tot hom trobi el seu lloc.

²² "Happycràcia", Pag.34.

Sistemes de defensa emocional

Per guarir-nos de l'ansietat que en crea el mandat de ser feliç, estem retornant a les espiritualitats. La consciència "new age" no és nova, de fet ja és vella perquè el terme és "boomer" i ha anat evolucionant. Com diu Eva Illouz: "Aunque la tendencia a retirarse al mundo interior no es nueva, ni exclusiva de nuestra época, ha resurgido con fuerza en éstos últimos años, especialmente tras la debacle económica y social de 2008". I, com diu Isaiah Berlin (1958), ens retirem més al món interior quan l'exterior sembla especialment àrid i injust. Viure tendeix a convertir-se en un "exercici de supervivència psíquica" (Lasch, 1984). Mindfulness, ioga, wellness, autoajuda i molts corrents religiosos o espirituals acullen al ciutadà acomplexat, desitjós de donar sentit a la seva vida. Bé perquè està de tornada i l'atordeix la voràgine del món, bé perquè ha estat convençut que aquest és el camí que el farà excel·lent. És lícit buscar mecanismes i eines que ajudin l'ésser humà a conèixer-se a si mateix (tasca culturalment mil·lenària avalada per la ciència, per cert); però cal anar amb compte, ja que en aquest món mercantilitzat tot es converteix en indústria. Tota nova tendència s'incorpora a la màquina de les tècniques de la felicitat personal. Michel Lacroix explica que vivim entre l' "emoció-xoc" i l'"emoció-contemplació". I en aquest riu revoltat, hi pesquen la "indústria" dels psicòlegs positius i de les teràpies alternatives.

Diem felicitat personal perquè els postulats individualistes abonen la idea que no és tant que la societat necessiti un canvi, sinó que més aviat som nosaltres els que si canviem la nostra manera d'afrontar la crua realitat (social, moral, política) ens adaptarem, sobreviurem i serem millors. En una clara denúncia a la filosofia positiva tan en voga, denuncien la defensa que no val tant la pena lluitar contra les desigualtats i les injustícies socials i que el camí al benestar és particular, per tant, no són tan determinant les circumstàncies socials adverses per a la felicitat personal com la mateixa adequació. Això és tremendament reaccionari i conservador. Obres literàries o pel·lícules com les de Rand han estat precursors d'aquesta era exigent que pressiona l'individu al temps l'entabana fent-lo creure que decideix ell. Amb l'expansió consumista es van covar ideals d'autorealització i consecució de les fites. Unes fites que estan deixant de ser col·lectives per a tornar-se personalitzades.

Conclusions

La realitat que ens envolta ens fa difícil prendre consciència de la manipulació a la qual els ciutadans estem exposats. En la nostra mediatitzada i mercantilitzada vida, el sistema estigmatitza els sentiments negatius i entronitza el pensament positiu incondicionalment, construint un marc mental en què els nostres neguits (les causes d'infelicitat) són atribuïbles a la nostra errònia gestió de les emocions. La idea que la felicitat és una qüestió personal més que col·lectiva ha arrelat profundament en el pensament contemporani, i això només és beneficiós per als interessos d'això que anomenem "el poder" i ens fa pensar en el paradigmàtic "control del món".

La indissimulada missió de l'inefable sistema capitalista és crear noves necessitats i com hem vist, un dels mecanismes és instaurar una insatisfacció permanent, i sobretot -i més perillós- tornar irrellevant la nostra capacitat per a reconèixer allò que modela la nostra ment i la nostra vida. Hi ha una deshonest *indústria de la felicitat* pretesament legitimada per una sorprenent *ciència de la felicitat* que ens vol fer creure que per aconseguir-la, hem de modelar els nostres sentiments i treure el millor partit (la "millor versió", *ad nauseam*) de nosaltres mateixos. Que la felicitat és un estat a l'abast de qualsevol, en conseqüència les persones infelices ho són perquè no s'han esforçat prou. Legitimant aquest optimisme forçós queda relegat l'esforç per la justícia social.

És irònic descobrir que quan vivim en el moment històric on més es clama per la llibertat, és quan hi ha més perill de perdre-la. I no sols pels temuts totalitarismes que assetgen arreu, sinó per la nostra estultícia consentida. Cal doncs una manera de pensar no infantilitzada, saber i poder enfrontar els problemes de la vida amb una actitud crítica, esperançada i conscient. No permetent que decideixin per nosaltres què convé, no negant les coses dolentes, sinó fer-hi front de manera cabal, conscient i madura. El coneixement, el sentit del bé i de la justícia han de continuar sent els principis que condueixin les nostres vides.

Arribem a la conclusió que aquest estat de coses és en part hereu les idees que van anar posicionant-se al llarg del segle XX vehiculades pels mitjans de la seva època com la ràdio o la premsa; i evidentment la literatura en forma d'obres de gran ressò i

profusió com les visites. Podem veure la felicitat com l'estat psicològic d'estar content i satisfet, o en referència a com conduïm la vida, i en qualsevol dels casos ha de ser una convicció lliure, encara que a l'era "Mr. Wonderful" el ciutadà que accepta o veu el patiment, és un ciutadà erroni, disruptiu.

Afortunadament, no tota la ciutadania està sota el jou d'aquestes persistents tècniques emocionals i perviu la cosmovisió que tot i que la felicitat és el bé suprem dels humans, la felicitat social ha d'estar intrínseca donada la nostra naturalesa i a resultar que en fa més feliços a tots. "Tratar de enfocar los problemas y las adversidades de forma que ayuden a solucionarlos y a no derrumbarse es algo tan deseable como sensato. Lo grave es que la felicidad se haya convertido en una actitud tiránica que juzga a todos como los únicos responsables de su impotencia, de su situación y su sufrimiento y que además se justifique en términos científicos sin importar cuán miope, infundada o injusta sea esta actitud. (...) En un mundo donde cada persona se supone dotada de la capacidad para convertir la adversidad en oportunidad y en crecimiento personal, hay poco espacio para la disconformidad, la protesta o la queja" (Illouz i Cabanas, 2020. Pàg 174). I per a la compassió i la solidaritat.

Convençuts que promulgar l'egoisme com a salvació només porta a una radicalització dogmàtica incapaç de revisar les idees pròpies, ens desconcerta la defensa aferrissada dels sectors més conservadors i la predicació que té entre tanta gent en el context de crisi mundial. Esperem que la població alligonada educada en el positivisme ideològic es mostri com a mínim escèptica. Sempre hi haurà pluralitat de pensament i diferents visions del que és correcte i més convenient per al funcionament de la societat i per a la vida bona, però creiem que la defensa i exercici dels drets i iniciatives individuals no està en contradicció amb la defensa i regulació del bé comú. No només perquè, com diria Rousseau, són perfectament compatibles; sinó perquè ens sembla convenient aquest equilibri entre extrems.

A la fi, afirmem que decidir més enllà les expectatives que els altres dipositen sobre nosaltres i poder renunciar a allò que no es vol o no es pot fer pot significar un acte de

llibertat. Escollir i acceptar el patiment que comporti significa, com en el cas de la Francesca del nostre llibre, una realització: viure segons les regles pròpies.

Propostes a estudiar en un futur

Com que donada la tendència a crear mites, aquests sorgeixen en forma de grans emprenedors tals com els Elon Musk, Steve Jobs i altres gurús de l'èxit, es pot investigar per què s'estan substituint les figures exemplars d'aquells que actuen pel bé comú a aquells que són individualistes integrals. Paral·lelament, investigar els mecanismes que fan que alguns corrents vagin a la contra, desacreditant i tractant de desprestigiar aquestes figures mitificades.

També es pot explorar sobre com els plans d'estudis a escoles i instituts s'obren a l'educació emocional i si repercuteix en detriment de l'adquisició de coneixement i ciutadania. Si això respon a una defensa contra una societat agressiva, fora bo reflexionar si és millor dedicar-se a un autoconeixement que més enllà de l'autocura, no pot canviar les injustícies o ser educat per a voler canviar-les.

Ens sembla un tema a investigar si el desig d'excel·lència en tots els camps pot ser no sols font d'ansietat, sinó un perill per a la llibertat, perquè tal com es tendeix a interpretar-la avui, recolza la fal·làcia que allò que no excel·leix no és prou digne. Tal com exposa el periodista del New York Times, hauríem de poder dedicar-nos a fer les coses simplement perquè les gaudim, sense necessitat de ser molt bons. Quines creences ens porten per aquest camí? Com a colofó, adjunto la resposta d'un lector a l'article de Tim Wu: *Wu's essay reminded me of a phrase I use repeatedly with friends, colleagues and clients who aim unnecessarily high, or allow the pursuit of perfectionism to block their interests and avocations: **Good enough is great.***

Bibliografía

- Berrio, R. [Rafael] (2010, 31 d'octubre). Simulacro [vídeo en línea]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=s1zRtjZi1Bk>
- Berrio, R. [Rafael] (2019, 21 de febrer). Las pequeñas cosas [vídeo en línea]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=qmghKINVEoI>
- Bezares Arango, H. [Humberto]. Literatura e Ideología: Ayn Rand renace en América Latina. (2021). [entrada de blog]. Hemisferio Izquierdo. <https://www.hemisferioizquierdo.uy/single-post/literatura-e-ideología-ayn-rand-renace-en-américa-latina>
- Boff, L. [Leonardo], & Universidad Centroamericana-UCA. (2000). Ética del nuevo milenio: justa medida y cuidado esencial. Revista Mensual de Análisis de Nicaragua y Centroamérica, 216.
<https://www.envio.org.ni/articulo.php?id=997>
- Cabanas, E. [Eduard], & Illouz, E[Eva]. (2019). Happycracia : cómo la ciencia y la industria de la felicidad controlan nuestras vidas. Paidós Contextos.
- Davies, W. [William]. (2016). La industria de la felicidad: Cómo el gobierno y las grandes empresas nos vendieron el bienestar. Malpaso.
- De la mediocridad | Revista Universidad de Antioquia. (n.d.). Retrieved May 5, 2022, from <https://revistas.udea.edu.co/index.php/revistaudea/article/view/344650>
- Eastwood, C. [Clint].(director). Els ponts de Madison. (pel·lícula). Warner Bros.
- Eco, U. [Umberto]. (1977). Apocalípticos e integrados. Debolsillo.
- (PDF) Felicidad versus happycracia | Revista Educa - UMCH - Academia.edu. (n.d.). Retrieved May 8, 2022, from https://www.academia.edu/40493698/Felicidad_versus_happycracia
- Garber, D. [Ignacio]. (2007). Reflexiones en torno a Sobre la certeza de Wittgenstein: fundacionalismo, conocimiento y certeza. Scielo, 25(57).
<https://biblioteca.uoc.edu/ca/plana/Estil-APA/>
- Gomez Portillo, I. [Ignacio]. (2013). La Evolución de la cooperación y el origen de la sociedad humana. [Tesi doctoral], Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Física.(director: Méndez López, V. [Vicente]). <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=84876>
- Johnson, G. [Greg] .(2015). Ayn Rand and Ortega y Gasset. [entrada de blog] .Counter-Currents. <https://counter-currents.com/2015/06/ayn-rand-and-ortega-y-gasset/>
- Latorre Ariño, M. [Marino]. (2019). Felicidad versus HAPPYCRACIA. Revista EDUCA UMCH, 5-13 (13). <https://doi.org/10.35756/EDUCAUMCH.V7I13.97>
- Lacroix, M. [Michel]. (2005). El Culte a l'emoció: atrapatats en un món d'emocions sense sentiments. La campana.

Lasch, C. [Christopher]. (1984). The minimal self : psychic survival in troubled times. W.W. Norton.

Lipovetsky, G. [Gilles]. (2020). Gustar y emocionar : ensayo sobre la sociedad de seducción. Anagrama. Argumentos.

Montoliu Martínez, J. [Joaquim]. (2004). Ètica de la benevolència. Reflexions sobre el pensament moral de Robert Spaemann. [Treball final de Carrera]. Universitat Oberta de Catalunya. (director: Alcoverro Pericay, R. [Ramon]).
<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/handle/10609/1130>

Rand, A. [Ayn]. (1943). El manantial. Paidós (2022).

Sandoval, T. [Timothy]. (2013). Comer, beber y disfrutar en el Eclesiastés. Vida y pensamiento. Revista Teológica de la Universidad Biblia Latinoamericana. 33 (1).
<https://revistas.ubl.ac.cr/index.php/vyp/article/view/323>

Sennett, R. [Richard]. (2006). La cultura del nuevo capitalismo. Anagrama. Argumentos.

Waller, R. J. [Robert James]. (1993). Els ponts de Madison County. Ediciones B.

Vidor, K. [King]. (Director). (1949). El manantial.[Pel·lícula]. Warner Bros.

A les meves filles, Elsa i Selena,

que sempre m'heu animat en aquest camí

Al Miquel. Allà on siguis, sempre seràs font d'inspiració per a la vida